

KAZYS POŠKUS

AKADEMINĖS GRUPĖS STUDENTO KŪRYBIŠKUMO KLAUSIMU

Akademinės grupės tema šiek tiek senstelėjusi. Tačiau kol Lietuvos aukštosiose mokyklose tokios grupės gyvuoja, jų aktualumas nėra išnykęs.

Kalbant apie studento kūrybiškumą, susiduriama ir su inteligencijos, ir su žmogaus intelekto, su jo proto, protingumo, informatyvumo, sugebėjimo mąstyti sąvokomis. Deja, apie visa tai sovietinėje mokykloje, kaip ir pačioje visuomenėje turime nedaug objektyvių empirinių duomenų. Kaip žinia, Jungtinėse Amerikos Valstijose jau 1947 m., o po to – ir kitose Vakarų valstybėse bei UNESCO buvo steigiami moksleivių intelekto tyrimo centrai taikant testus. Tarybų Sąjungoje, kuriai pusanctimį metų priklausė ir Lietuvos aukštosios mokyklos, tik 1989 m. pirmą kartą (Kazachstane, nors jis ir nebuvo būdingas visai šaliai) bandyta tai objektyviai patyrinėti. Nustatyta, kad atitinkamo amžiaus sovietinio jaunimo intelektas, palyginus su dvidešimties kitų valstybių respondentais, užima vietą antrajame dešimtuکه. Ypač prastas jo kūrybiškumas kaip intelekto kokybinė išraiška.

Įvairios mokslo šakos skirtingai traktuoja kūrybą, bet visos pripažįsta, kad žmogaus fenomenas pagal savo prigimtį yra kūrėjas, sutvėręs tai, ką vadiname kultūra plačiąja prasme – mokslą, techniką, meną, visuomeninių santykių kultūrą ir kt. Kūrybinė žmogaus veikla yra aukščiausias ir sudėtingiausias psichinis procesas, parodantis santykį su realia tikrove ir dvasiniais objektais, procesą, kurio rezultatai yra kokybiškai nauja vertybė, nepakartojama, originali ir unikali visuomeniniu istoriniu požiūriu.

Vilniaus universiteto Istorijos, Filologijos, Matematikos, Fizikos, Chemijos ir Gamtos fakultetuose, kuriuose rengiami ir mokytojai, Lietuvos Respublikos atstatymo laikotarpiu (nuo 9-tojo dešimtmečio vidurio iki 10-tojo pradžios) atlikti studentų kūrybiškumo tyrimai. Buvo taikyti elementarūs tyrimo metodai: būsimųjų specialistų kūrybiškumo ugdymas dėstant kreatyvosios asmenybės formavimo specialų kursą, draugo pasirinkimo bei „kreatyviojo lauko“ metodai, adaptuotas asociatyvusis Jungo, TAT (tematimis apėrcėpcinis) bei SAN (savijautos, aktyvumo ir nuotaikos) testas diferencijui tam savo funkcinės būsenos vertinimui nustatyti, tyrimai pagal Roršacho bei trijų žodžių panaudojimo metodą, pagal adaptuotą pasakėčių pabaigos testą,

Dž. P. Gilfordo daiktų panaudojimo pritaikytą testą, adaptuotą V. Čudnovskio bei V. Jurkėvičiaus testą kūrybiškumui nustatyti ir kai kurie kiti metodai.

Atliekant studentų visuomeninio, mokslinio, mokymosi ir buitinio kūrybiškumo koreliacijos tyrimus Vilniaus universitete, Lietuvos konservatorijoje, Lietuvos dailės akademijoje bei Lietuvos kūno kultūros institute, buvo taikyti asmenybės klausimynai, anketavimas, subjektyvusis išsakymo poka' is, liudijimas, interviu, stebėjimas ir kai kurie kiti metodai.

Iš viso tyrimuose dalyvavo 2303 studentai, taip pat 1014 jau dirbančių mokytojų bei keli šimtai jaunųjų specialistų – universiteto absolventų pedagoginės stažuotės metu.

Kūrybiškumas svarbus visų profesijų aukštos kvalifikacijos atstovams, ypač – pedagogams. Nestandartiniam mokytojui pirmiausia reikia pedagoginėje veikloje matyti ir spręsti problemas, sugebėti kurti pačias problemines situacijas ir kūrybiškai ieškoti kelių joms išspręsti, kūrybiškai naudotis savo ir kitų pedagogų patirtimi, būti tyrinėtoju, mokslo veikėju, siekiančiu praktiškai naudotis tyrimo rezultatais mokinio pažintiniuose procesuose.

Toks tikslas iškelia aukštajai mokyklai nemaža ir uždavinių: ugdyti studento – būsimo mokytojo asmenybės akylumą, pastabumą ir dėmesingumą, sugebėjimą abstrakčiai bei asociatyviai mąstyti, rasti analogiją, orientuotis probleminėse situacijose, turėti lankstų protą, teisingas vertybines orientacijas. Ypač svarbu ugdyti studento vaizduotę, jo nekonformiškumą, savarankiškumą, pažintinį aktyvumą, teisingai koreguoti jo priešiškumą cenzūrai, kontrolei, autoritarizmui, energiją slopinančiai globai.

Ne antraeilės reikšmės būsimo mokytojo kūrybiškumui turi ir visa asmenybės struktūra, ir atskiri jos komponentai, veiklos motyvai, ugdymo principai, formos, metodai, taip pat ugdymo dviasingumas ir holistinis auklėjimas kaip alternatyva sovietiniams metais mesionistiškai įsigalėjusiam materializmui.

Rimiantis atliktų tyrimų duomenimis, galima daryti keletą studento – būsimo mokytojo kūrybiškumo formavimo išvadų, pastebėti vieną kitą pedagoginę dėsninę.

Mokytojo kreatyviosios asmenybės formavimo specialiu kursu, kuris, kaip sakėta, penkeris metus buvo dėstomas Vilniaus universitete, studentai realiai nepažinauodojo savo kūrybiškumui didinti, nors, prieš pradėdant kursą dėstyti, 67% jų teigė, kad toks kursas būtų naudingas, 63% – kad reikia tokį kursą

dėstyti, 35% – kad, išklašius tokį kursą, pedagogo veikla būtų efektyvesnė ir 58% – kad tokį kursą patys klausytų.

Studentų neaktyvumo, klausant šį kursą, priežastys įvairios: 1) nepalanki sovietinių studijų atmosfera, kai tik dalis studentų yra gerai įsisąmoninę perspektyvų studijų tikslą – pasiekti tikrai aukštą profesinę kvalifikaciją ir kai studentai nėra įpratę į pasirinkimą kaip asmenybės laisvės išraišką; 2) neigiamą nuostatą pedagogo profesijai universitete; 3) studento asmenybės kai kurių bruožų bei savybių (valingumo, pareiġingumo, kryptingumo, motorikos, gebėjimų ir kt.) atrofacija, siekiant gyventi tik šia diena: „ateis sesija, kur nors ką nors pa kaitysiu ir „praplauksiu“ su visa grupe nepastebėtas“; 4) kurso dėstyto kokybės trūkumai bei nesklandumai.

Kartu pasakytina, kad išią čia sąlygoja pirmoji priežastis – sovietinės aukštosios mokyklos imperatyvinė organizacija, jos formalus pobūdis bei atmosfera, jos ne profesinis, o prestižinis tikslas bei uždaviniai, kai studentas siekia ne aukštos kvalifikacijos, ne žinių, mokėjimo, įgūdžių, o aukštojo mokslo formalaus cenzo.

Taikant anketinę apklausą, gauta duomenų, kaip studentai vertina jiems dėstomos bendrosios pedagogikos įtaką kūrybiškumo formavimuisi. Beveik keturi penktadaliai Vilniaus universiteto studentų teigė, kad elementariems, buitiniams, recepciniams, – kaip jie sako, – pedagogikos kurso klausimams – didaktikos bei auklėjimo turiniui, procesui, principams, formoms bei metodams reikia skirti mažiau paskaitinio bei seminarinio laiko, paliekant daugiau laiko savarankiškomis studijoms. Studentų nuomone, dėstytojas didžiausią dėmesį turėtų skirti būsimųjų pedagogų moksliniam pedagoginiam mąstymui formuoti, pedagogikos filosofiniams, psichologiniams, fiziologiniams bei sociologiniams klausimams. Tai, studentų manymu, stimuliuotų kūrybinę veiklą.

Labai didelę reikšmę kūrybiškumui turi vaizduotė. Albertas Einšteinas yra nurodęs, kad vaizduotė yra svarbesnė už žinias, nes žinios yra ribotos, vaizduotė apima visą pasaulį. O kurti be vaizduotės neįmanoma. Deja, pastebimos vaizduotės turi tik trys ketvirtadaliai mūsų studentų. Realizuoti savo vaizduotę, savo svajones mėgsta tik kas antras, kas trečias studentas. O praktiškai jas realizuoja dar mažesnė dalis.

Kitas klausimas – studentų veiklos koreliacija. Tyrimų duomenys rodo, kad mokymosi, mokslinės, visuomeninės bei buitinės veiklos koreliacija yra nevienareikšmė studentų kūrybinėje veikloje: vieni studentai turi pakankamai

didelį kūrybinį aktyvumą tiek mokymosi, tiek mokslinėje, tiek visuomeninėje, tiek ir buitinėje veikloje; kiti – nepasižymi kūrybiniu aktyvumu moksle, bet yra gana kūrybiški ir aktyvūs visuomeninėje veikloje; treči – visą savo kūrybinę energiją skiria mokslinei veiklai; dar kiti – mokymuisi, dažnai – tik mechaniskam mokymuisi, „kalimui“ ir t.t.

Studento tipas šiuo požiūriu priklauso nuo daugelio veiksnių. Jo kokybę lemia ir įgymiai, ir sąlygos, ir ugdymas įvairiais amžiaus tarpsniais, ir tik ne daug – trumpas kelerių metų akademinės grupės laikotarpis.

Įvairiais metodais atlikti tyrimai vienoje istorikų akademinėje grupėje, turinčioje 23 studentus, atskleidžia grupės lyderius, tarpasmenybinius santykius ir kūrybiškumą kaip socialinį aktyvumą, t.y. bruožus ypač svarbius aukštos kvalifikacijos specialistui ir tų bruožų (populiarumo bei kūrybiškumo) koreliaciją.

Ranginių bruožų x (populiarumo) ir y (kūrybiškumo) koreliacija (žr. lentelę) nustatoma pagal Spirmeną taikant formulę:

$$Q = 1 - \frac{6\Sigma D^2}{n(n^2-1)}, \text{ kur}$$

Q – ranginės koreliacijos koeficientas

D – skirtumas tarp to paties studento rangų pagal kiekvieną iš dviejų požymių

n – atrankos apimtis.

Tuo būdu:

$$Q = 1 - \frac{6\Sigma (x' - y)'}{n^3 - n};$$

Duotuoju atveju:

$$Q = 1 - \frac{6 \cdot 1512}{23(23^2 - 1)};$$

$$Q = 1 - \frac{9072}{12144} = 1 - 0,75 = 0,25.$$

Jeigu ranginės koreliacijos koeficientas gali būti tarp -1 ir $+1$, tuomet tenka pripažinti, kad studentų populiarumo ir kūrybiškumo koeficientas akademinėje grupėje (0,25) yra pakankamai glaudus.

Būdinga, kad didžiausią koreliacinį glaudumą turi (43,5%) studentai (J, O, D, Z, N, B, V, Ž, T, Š), kurie yra vieni nepopuliariausių ir nekūrybiškiausių, o

mažiausią (13%) – kurių populiarumas yra vienas mažiausių, o kūrybiškumas – vienas didžiausių (F, C, A), arba populiarumas – vienas didžiausių, o kūrybiškumas – vienas mažiausių (L, R, S). Be to, dalis studentų (13%) grupėje ir populiarumu, ir kūrybiškumu yra vieni pirmaujančių (Č, I, K), o kai kurie (17,5%) ir populiarumu, ir kūrybiškumu – tik vidutinybės (M, U, E, P). Pastebėta, kad panaši padėtis yra ir kitose akademinėse grupėse.

Lentelė

Studentų populiarumo bei kūrybiškumo akademinėje grupėje rangas ir koreliacija

Studentas	Populiarumo eilės Nr. (x')	Kūrybiškumo eilės Nr. (y')	$D = (x' - y')$	D^2
A	18	4	14	196
B	20	13	7	49
C	17	1	16	256
Č	5	2	3	9
D	14	16	2	4
E	4	8	4	16
F	23	6	17	289
I	2	5	3	9
J	19	18	1	1
K	8	3	5	25
L	7	17	10	100
M	9	12	3	9
N	21	15	6	36
O	16	14	2	4
P	11	7	4	16
R	1	10	9	81
S	3	11	8	64
Š	10	21	11	121
T	13	22	9	81
U	6	9	3	9
V	12	20	8	64
Z	22	19	3	9
Ž	15	23	8	64

n = 23

$D^2 = 1512$

Populiarumui svarbu ne pats studento kūrybiškumo faktas, o tai, kad tas kūrybiškumas savo unikalumu, originalumu, išskirtinumu patraukia draugų

dėmesį ir sukelia jų simpatijas, palankumą, tai, kad jis daro studentą pranašes-
nį už partnerius. Populiarumo studentas gali pasiekti grupėje ne tik išskirtiniu
kūrybiškumu, bet ir neeiliniais sugebėjimais sporte, saviveikloje, bendravime
ir kt. Be to, itin ryškius teigiamus bruožus, net patį populiarumą gali nustelbti
neigiami bruožai bei savybės.

Taikant adaptuotą V. Čudnovskio ir V. Jurkėvičiaus testą kūrybiškumui
nustatyti (kai mokytojo kūrybiškumas nustatomas pagal tai, kaip jis vertina
savo mokinių atitinkamus bruožus bei savybes), 1991 m. buvo tiriamas Vil-
niaus universiteto Chemijos fakulteto IV kurso studentų – būsimų mokytojų
kūrybiškumas.

Iš tyrimo duomenų galima daryti keletą bendrų išvadų, svarbių visai aukš-
tojo mokslo organizacijai:

I. Tik nedaugelis studentų, rengiamų universitete pedagogo profesijai, turi
ryškų kūrybiškumo bruožą.

II. Akademinė grupė per penketą studijų metų nespėja susiformuoti kaip
kolektyvas ir kūrybiškai studento asmenybei išugdyti žymesnės įtakos neturi.
T.y. akademinės grupės faktorius nėra svarbiausias ugdant kūrybiškumą.

III. Būsimo mokytojo kūrybiškumas priklauso nuo studento individualy-
bės, įgymių, sąlygų bei ugdymo visais žmogaus amžiaus tarpsniais, nuo orien-
tavimo į pedagogo profesiją vidurinėje mokykloje, nuo aukštojo mokslo
organizavimo, studijų turinio, proceso, principų, formų bei metodų racionalu-
mo, nuo specialistų su aukštuoju mokslu poreikio bei prestižo visuomenėje,
pagaliau, nuo pedagoginės stažuotės postuniversitetiniu laikotarpiu.

IV. Būsimo specialisto socialinio aktyvumo komponentų – kūrybiškumo ir
populiarumo koreliacija akademinėje grupėje turi pakankamą glaudumo koe-
ficientą, todėl juo paranku pasinaudoti aukštosios mokyklos praktikoje.

V. Studentų kūrybiškumui ženklesnės įtakos galėtų turėti perdėto materia-
lizavimo bei daiktų kulto eliminavimas ir nykstančio holizmo atgaivinimas bei
puoselėjimas visuomenėje ir aukštojoje mokykloje.

VI. Tai, kad studento asmenybė gali būti priskiriama kuriam nors tipui,
reikalauja dėstytojo individualaus bendravimo su savo studentu, o tai yra įma-
noma tik turint ne po 10–13 studentų vienam dėstytojui (kas buvo ir dabar dar
dažnai tebėra mūsųose) ir visiškai kitaip organizuojant studijų procesą, svar-
biausia – pripažįstant, kad galimybė pasirinkti yra tikroji laisvė.

1. Bitinas B. Statistiniai metodai pedagogikoje ir psichologijoje. – K., 1974.
2. Aksent S. G., Parnes S. J. Curriculum planning for creative thinking and problem solving. – J. of creative behavior. – Buffalo, 1985, vol. 19. – Nr. 1.
3. Jones T. P. Creative Learning in Perspective. – 2-nd ed. Univ. of London Press Ltd., 1973.
4. Jovaiša L. Asmenybė ir profesija. – K., 1981.
5. Poškus K. Lietuvos mokytojo socialinis aktyvumas. – Deponuota VU bibliotekoje. – Akto Nr. 81, 1990.
6. Poškus K. Mokytojo kūrybinė asmenybė. – K., 1986.
7. Weber K. Der Begriff „Erziehung“ in der Gegenwartpädagogik. – München, 1970.
8. Vangandy A. Creativity and Sausage stuffing in higher education. – Creativity a. innovation network. – Manchester, 1984, vol. 10. – Nr. 3.